

her artistic narrative. The main idea of the work - strengthening the triumph of life, its continuous revival and continuation. In fact, the whole plot of the novella «Condemn» – a transcript of philosophical reflections of man who undergone complex psychological anxiety, passed processes of internal struggle and contrasting thoughts and desires to understand the true value of «parental happiness». Axiological evolution in the soul of man tests his mind, which is divided between parenthood and sexuality and which is completed the comprehension of the meaning of life for a new life. Ontological synonymous with the phrase Nietzsche – «right life force» – is similar to «strength of life» – vitality symbol, absolute constant, which links in itself all other meanings in Kobrynska's work.

Logic final of novel completes the existential nature of the entire text. The couple endowed with the greatest tenderness of the parenthood, reaching the highest spiritual emanations in their child. And this new expression of happiness is the triumph of life as the main axiological value, vital infinity.

Conceptual framework «philosophy of life» are also in imaginative paradigm of this work. The author successfully used pathos of destiny, the dependence of human life from fate (terrible condemnation of the goddess Nemesis), also inspired her work with tragic existential motifs, states of consciousness.

Poetics of a work is originally represented by the symbolic image of a boat, floating on the ocean of life – a family residence, which, like a boat, is undergoing the most unexpected, most offensive turmoil, constantly struggles with the vital element. There are an interesting interior localization work and various bizarre transformation of a topos of the home, which play role as scenical and psychological markers - cozy room – widower's cave – prison. Kobrynska interestingly applied technique of physiognomical art of gender characteristics, creating emotional psychological portraits of women and men.

Novella «Condemn» marked the transformation of literary techniques of Kobrynska and found the typical characteristics of her prose of modernist period: reflexion, confessionality, philosophy, consciousness, ambivalent outlook, expressive biography and psychology of the writer.

Keywords: vitalism, axiology, masculine sensuality, «philosophy of life», poetics, catharsis

УДК 821.161.2-3-93.09"18/19"І.Франко:305-053.2

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МАСКУЛІННОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ФРАНКОВИХ ТВОРАХ ПРО ДІТЕЙ

К. М. ШМЕГА, аспірантка* відділу франкознавства,
Інститут Івана Франка НАН України
(м. Львів)

E-mail: kshmeha@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано прозу Івана Франка про дітей та встановлено її гендерні особливості. Особливу увагу зосереджено на специфіці понять «ідентичність» та «маскулінна ідентичність» у їхньому зв'язку зі соціальним середовищем. На прикладі хлопчиків-персонажів творів Франка проілюстровано вплив середовища на набування рис маскулінності. Встановлено закономірності поведінки дитячих персонажів у селі та в місті, на вулиці та в сім'ї, у школі. Досліджено специфіку «хлоп'ячих гуртів» та майстерність Франка у

* Науковий керівник – канд. філол. наук, старший науковий співробітник Інституту Івана Франка НАН України Швець А. І.

зображенні їхньої внутрішньої структури. Звернено увагу на чоловічі образи батька та наставника. Досліджено виховний вплив учителя та роль школи на становлення особистості хлопця. На основі аналізу та порівняння дитячих образів у різних творах Франка вдалося встановити, що домінуюююю у них є саме маскулінна модель поведінки, а пріоритетними ознаками, які формують їхню маскуліність є активна життєва позиція і тяга до знань.

Ключові слова: хлопчики-персонажі, маскуліність, ідентичність, соціальна система, проза Івана Франка

Актуальність. Прозовий арсенал Івана Франка – це різножанрова та різностилева література для дорослих і дітей. Тема дорослішання хлопчиків-персонажів та становлення їхньої ґендерної ідентичності присутня як у «дорослих», так і в «дитячих» творах автора, адже світ дитинства у них передано, у більшості випадків, саме крізь призму свідомості хлопчиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Франкознаці неодноразово зверталися до «дитячих» творів Франка у своїх дослідженнях. Так тему психологізму у Франкових творах про дітей досліджувала Валентина Васюник, Франка як теоретика і практика дитячої літератури розглядала у своїй роботі Віра Гуменна, модель дитячого світу аналізувала Алла Швець, про мову дитячих творів письменника писала Маргарита Кравченко, у низці праць звернено увагу на педагогічні ідеї Франка. Кожна із цих публікацій зачіпає певну тематичну грань, оминаючи, проте, тему ґендеру.

Метою статті є проаналізувати прозу Івана Франка про хлопчиків та встановити специфіку моделей формування їхньої маскуліної ідентичності у різнорідному середовищі.

Методи. У процесі дослідження застосовано такі методи: аналіз, синтез, порівняльний, узагальнення, систематизація.

Результати. Ґендерна ідентичність – одна із п'яти форм ролівої ідентичності людини (поряд з етнічною, політичною, професійною та ідентичністю членства) базова структура соціальної ідентичності, що характеризує людину з погляду її належності до чоловічої або жіночої групи, це усвідомлення себе пов'язаним із культурними визначеннями мужності й жіночності [3]. Формування ідентичності дитини починається в процесі її соціалізації – входження у світ дорослих та прийняття тих соціальних норм та ролей, які сформовані саме у дорослому світі. Дорослішання та формування особистості як представника певного ґендеру відбувається одразу в кількох середовищах. Передусім це найближче оточення людини, також елементи соціального середовища, до яких індивід безпосередньо не належить, але які впливають на нього, наприклад, адміністрація школи, міська влада, крім того – соціокультурні норми, системи соціальних уявлень та установок, норми та правила соціальної поведінки, що є характерними для певної субкультури) [11, с. 150]. Ці системи взаємодіють між собою, накладаються одна на одну та підпорядковують собі життєвий простір кожного. У тканині художнього твору подібні системи також мотивують ціннісні орієнтири персонажа, його психічний розвиток, соціальну роль та взаємини з іншими.

Маскуліність як одна зі суспільних ґендерних ролей формується у дітей обох статей, однак більш поширеною є серед хлопчиків. Діти, яким притаманна маскулінна модель розвитку, «цінують авторитет сили й незалежність поведінки, орієнтовані на високі індивідуальні досягнення, відкидають жіночі компанії» [9]. Для них важливою є роль лідера, визнання власної правоти. У персонажів-

хлопчиків прози Івана Франка доміантною є саме маскулінна модель, за винятком кількох персонажів, які тяжіють до фемінності. Дорослішання хлопчиків та формування їхньої ідентичності Франко зображує у таких соціальних системах:

1. Село й місто як специфічні форми організації простору і життя.
2. Вулиця як «кодіфікатор» законів хлоп'яцтва.
3. Дім як мікросвіт.
4. Школа як розширене соціальне коло.

У творах Франка кожна із цих систем може функціонувати як самостійно, так і в сукупності з іншими. Соціальне, культурне, етнічне різноманіття Франкових персонажів об'єднує їхня локація – місто чи село, з якою пов'язаний побут та спосіб життя. Дитячий характер ще більшою мірою перебуває під впливом міського або сільського середовища, адже діти засвоюють норми поведінки набагато швидше від дорослих і легше адаптуються до нових умов. Разом з тим, дослідники дитячої психології наголошують на відмінностях у сприйнятті та поведінці сільських та міських дітей. Зокрема такі науковці як П. Лесграфт та Е. Мейман підкреслюють, що в сільському середовищі в дитини зароджується більший інтерес до знань, розвивається пам'ять та любов до природи [5]. Міські діти перебувають у вужчому колі спілкування, ніж сільські, тому й не такі довірливі та альтруїстичні. Відрізняються й ґендерні ролі та погляди на нормативну поведінку мешканців села і міста.

На розрізнення «міських» та «сільських» хлопців Франко звертає увагу в автобіографічному нарисі «У столярні», у якому дорослішання восьмирічного гімназиста відтворено одразу в кількох переплетених між собою мікросистемах. Перша з них – це сім'я Кошицької та її чоловіка Гучинського, які на певний час замінили хлопцеві батька та матір. Мікросвіт «столярні», де й відбуваються основні події твору, – це лабораторія, у якій малолітній оповідач зіткнувся не лише з новим для нього столярним ремеслом, але й з новим типом сімейних стосунків, у яких «нічим не замінним» Гучинським верховодила його дружина. Вочевидь для хлопця така сімейна пара видавалась дивною поки він не зустрів ще кілька подібних сімей і не зробив висновок, що «жінки в тих родинах займають коли не верховодне, то бодай рівне становище з чоловіками...» [14, т. 21 с. 182]. Звідси – розуміння того, що патріархальний сімейний уклад не є абсолютизованим типом сімейних стосунків, а також усвідомлення тісного зв'язку між духовним життям особи та її фізичною діяльністю.

Поряд з мікросвітом столярні важливим елементом оповідання є загальний локус міста Дрогобича. Адже усе оповідання-спогад пронизане зачудуванням міському способу життя та самими містянами. Велике зацікавлення викликав й термінатор Ясько – справжній «тип міського хлопця», який ввів колишнього «несмілого та боязливого селяха» у вир «міської цивілізації». Якщо батько вчив хлопця того, що потрібно уміти в селі – «розпізнавати різні роди грибів», то Ясько розповідав про те, що знадобиться містянину: де обміняти гроші на різні «приємності», як розпізнавати час на годиннику та знайти потрібні заклади.

Український педагог Г. Ващенко наголошує на позитивному впливі села, в умовах якого в дитини формується глибина мислення, спостережливість, увага до деталей [2, с. 62]. Саме такими рисами наділений Іванко. Він не просто сприймає місто як територію, а вивчає його людське обличчя і робить висновки з побаченого. Саме спостерігаючи за міським способом життя, хлопчина помітив, що чоловіки, які займаються ремісництвом, стають «непримітними» та тихими на тлі їхніх жвавих та говірких дружин. Таке спостереження стало ще одним важливим уроком, який довів потребу в активній діяльності для того, щоб не

перетворитись в тінь своєї дружини, а зреалізуватись та маскулінно утвердитися в соціумі. У творі немає чітко висловленої позиції щодо переваг сільського та міського способу життя, натомість окремі деталі та штрихи наштовхують на думку, що місто зробило хлопчика сміливішим та позбавило комплексу меншовартості.

Якщо в попередньому творі Дрогобич як невелике периферійне місто має позитивну конотацію («загартувало» хлопця, дало поштовх до освоєння нових горизонтів), то Львів як місце дії твору «*Odi profanum vulgus*» – негативну, асоційовану зі сирітством, моральною деградацією і розпустою. У цьому творі доволі важко визначити основний критерій впливу на формування ідентичності Петруся – головного дитячого персонажа. Таких критеріїв щонайменше чотири: сирітство, зростання у селі, вимушене переселення до міста, потрапляння у зграю вуличних злодюжок. Автор акцентує на різкій зміні поведінки хлопця після потрапляння до Львова та усвідомлення своєї непотрібності батькові: «Пішла дитина з села, як дитина, а тепер нам привозять злодія» [14, т. 21, с.91]. Якщо у селі статус байстрюка ніяк не заважав Петрусеви (він успішно вчився у школі, де проявляв високі інтелектуальні здібності), то, залишений напризволяще у великому місті, він нарешті усвідомив свою соціальну нижчість і прийняв її. Смерть Петруся, який уже ідентифікував себе не із селом, а з містом, не з сином пана, а з волоцюгою, частиною «низької юрби», послугувала підтвердженням зіпсутості «вершків суспільства» репрезентованих його батьком Вікентієм.

Вплив міського та сільського середовища на формування маскуліності тісно пов'язаний із мікросистемами вуличне «виховання» та домашнє виховання. Найкраще цей зв'язок простежується у творах «Яндруси», «Лель і Полель» – вуличне виховання та оповіданнях «У кузні», «Малий Мирон» та «Під оборогом» – домашнє виховання.

Сюжетна лінія близнят-сиріт Владка і Начка, яка розгортається у перших чотирьох розділах роману «Лель і Полель», а також оповіданні «Яндруси» має багато спільного з історією Петруся. Позбавлені батьківської опіки, брати Калиновичі, так само як і Петрусь, шукали підтримки в компанії своїх однолітків, а відсутність батьківського виховання їм компенсувала злодійська виправка під проводом лідера Стефка. І. Кон, дослідник маскуліності хлопчиків, влучно зауважив, що «хлоп'ячі групи є більш автономними від дорослих, ніж дівчачі. У них стабільніше групове членство, причому ризиковані пригоди і порушення встановлених дорослими правил служать засобом згуртування і формування групової солідарності. Порушення “зовнішніх” правил і одночасно неухильне підпорядкування нормам власної “Ми-групи” – одна з найбільш універсальних особливостей маскуліності» [7, с. 234]. Отож, перебуваючи у мікроспільноті хлоп'ячого гурту, близнята намагалися протистояти загальним суспільним законам дорослих і в кожному з них вбачали свого ворога. Разом з тим, всупереч позірній ворожості, вибудовували взаємини у своєму середовищі взираючи на світ дорослих. На цьому акцентує й Франко, звертаючи увагу читача на те, що вуличну зграю варто розглядати як «репрезентантів певного суспільного класу, певного людського типу» [14, т. 17, с. 294]. Назва вуличних дітей, що дала заголовок оповіданню «Яндруси» свідчить про авторський задум показати цей найнижчий стратифікаційний рівень суспільності зсередини, проникнути у світ, в якому дорослі бачать лише злодіїв, але не бачать дітей. Франко ж доводить, що ця вулична «бахурня» потребує такої ж уваги та любові як і свої, «домашні» діти. Адже саме від браку розуміння у світі дорослих ці хлопці стали опозицією йому. Тому й не вважали за великий злочин напасти на дорослого чоловіка з ножом, аби втекти під час крадіжки. Втім жорстокість, яку «яндруси» проявляли відносно

дорослих, відсутня в гурті однолітків. Навпаки – серед них панують справедливість та повага одне до одного, водночас чітко регламентована субординація. Лідери беруть на себе більше функцій і, відповідно, мають більше привілеїв. Основним авторитетом був безпосередній лідер Стефко, своєрідними замісниками якого виступали Владко з Начком, які завжди могли роздобути їжу та викрутитись із халепи. Зв'язок такого становища із формуванням маскулінності пояснює дослідниця Людмила Лушпай: «Маскулінність хлопчиків молодшого шкільного віку проявляється і формується через членство в групі, де діють правила змагальності і цінується досягнення успіху. Щоб бути мужнім, треба мати велику твердість характеру і непохитну віру у свої сили, тобто бути дуже самовпевненим. Як бачимо, ці якості є обов'язковими складовими домінантної форми маскулінності» [10]. Перебування на лідерських позиціях у хлоп'ячій групі та досвід виживання у вуличній зграї – умови дорослішання, які вплинули в подальшому на становлення братів Калиновичів як впевнених у своїх силах громадських лідерів.

Близнята засвоїли різні моделі поведінки, керуючись при цьому власними інстинктами та опираючись на свій темперамент. Владко вибрав роль «старшого брата», поведився мужньо і за вчинені пакості зносив належне йому покарання. Тоді як Начко не умів терпіти фізичного болю, тому волів відбрехатися, щоб уникнути покарання. Відповідно до суспільних експектацій саме у Владковій поведінці присутні риси маскулінного ідеалу. Адже, як зазначає американський психолог Р. Бреннон, для того, щоб претендувати на звання «справжнього чоловіка» потрібно не бути тухтієм, прагнути до лідерства, бути сильним і не проявляти слабкості, не боятись насилля [8]. В той час як Начко під загрозою арешту починає плакати та кликати маму, Владко, «закусивши губи, почав відбиватися руками й ногами» [14, т. 17, с. 296]. Коли ж їх напівроздягнених під дощем вели до суду – намагався здаватися безтурботним, підбадьорював змерзлого Начка та наказував йому аби той не плакав. І хоча дорослі засуджували малих розбишак, саме Владкова поведінка викликала у чоловіків захоплення та схвалення: «Оце-то хлопець-молодець!.. Із цього буде дужий чоловік!». Бути дужим чоловіком – значить уміти терпіти, не скаржитись на біль та страждання. Саме такі риси засвоїв Владко змалечку. Вони були потрібні йому для виживання на вулиці й підтримки брата, якому бракувало сили духу та стійкості характеру. Суспільство з осудом ставиться до зайвої експресивності у поведінці чоловіків, до надміру емоцій та внутрішньої слабкості, а на Начкову вразливість неодноразово звертає увагу й Владко: «Начко, притиснувшись обличчям до Владкової шиї, почав стиха плакати; його теплі сльозини капали на шию брата. Владно спочатку хотів посваритися на нього, але не міг» [14, т. 17, с. 312].

І. Кон у своєму дослідженні «Хлопчик – батько чоловіка» пише про те, що хлопчик вибудовує свою маскулінність за заданими йому дуже жорсткими зразками, тому властивості дорослого чоловіка походять від властивостей хлопчика [7, с. 230]. У цій циклічній формулі відтворено взаємозв'язок двох світів, адже саме дорослі вимагають від дітей нормативної поведінки, яку самі ж і нав'язують їм. Тому реакція Владка на сльози свого брата, а також те, що й сам Начко соромиться власної емоційності («Начко сховав обличчя за плече брата, немовби соромлячись свого запалу» [14, т. 17, с. 316]) свідчить про те, що хлопці засвоїли суспільні ґендерні стереотипи та намагаються їм відповідати, навіть всупереч загальному протестові світу дорослих.

Попри безумовну важливість вуличного «виховання» та впливів середовища головну роль у процесі становлення маскулінності відіграє домашнє виховання. Тобто ті правила та закони, які функціонують у сім'ї хлопчика і які, головним чином, репрезентує батько, чия особа для хлопчика – це «певна матриця, яку дитина так чи інакше “надягне” на себе. Для хлопчика батько – джерело мудрості, хранитель традицій і цінностей» [13, с. 174]. Однак у Франка можна знайти й негативні батьківські образи, чий приклад соціальної поведінки та ціннісної ієрархії спричинив моральний занепад та деградацію дітей. Таким типом «антибатька» є «заграничний політик» Вікентій та Олекса Довбощук («Петрії і Довбощуки»). Хоча сини Довбощука, Сенько й Ленько, уже дорослі парубки, проте виростили вони під пильною батьківською опікою, яка нівелювала особу матері та її авторитет. Олекса «кермував кожним їх кроком, вів їх до злого, підсичував у них гордість і ненависть до Петрія», ворожнечу із яким, через скарби свого діда він «успадкував» від батька і, своєю чергою, «передав у спадок» і власним синам. Франко пояснює зісутність Ленька і Сенька успадкованим фактором, бо вони мають батькову «дику натуру», яка під його ж безпосереднім виховним впливом стала ще більш дикою.

Діаметрально протилежний батьківський образ, по-особливому світлий та дбайливий, постає у Франкових оповіданнях-спогадах «У кузні», «Малий Мирон», «Під оборогом» та «Злісний Сидір». Батькова постать мала значний вплив на становлення Франка, про що він писав у своїх спогадах та художніх творах. Як зазначає історик Я. Грицак, «непересічна особистість Якова Франка залишила відбиток на синові», саме від батька Франко успадкував потребу праці заради громади [4, с.68].

В оповіданні «Малий Мирон» відтворено різкий контраст між особами батька та матері. Адже «татуньо» ніколи не ображає Мирона, навпаки – хвалить його і підказує. Матір же не може зрозуміти своєї дитини, а його природню цікавість до навколишнього світу вважає дивацтвом та свідченням того, що дитина «не така як всі». Насправді ж «дивацтво» Мирона пов'язане зі складним етапом «п'ятирічного віку, який, за твердженням сучасних учених, є особливою віхою в житті людини. Більшість дітей-персонажів Івана Франка перебувають у цій віковій категорії. Вони ніби знаходяться на певній межі, перехід через яку символічно уособлює прощання із дитинством і входження у світ соціальний. Саме тому з точки зору “соціальної людини” ці діти “дивно” себе поводять» [6, с. 62]. Через непорозуміння з дорослими у Мирона розвивається невпевненість у собі, страх сказати якусь дурницю. Із наступного оповідання – «Під оборогом» бачимо, що постійні докори в «інакшості» не минули безслідно у свідомості дитини. Автор натякає нам, що бути самим собою хлопчик може лише на лоні природи, в компанії грибів та дерев, бо «ізмаленьку привик із усяким виявом свого чуття ховатися від людей» [14, т. 22, с. 37]. І знову у цьому творі «татуньо» з'являється як мудрий наставник, який знаходить відповіді на усі синові запитання і дає свою просту, але таку важливу настанову: «Вчися, синку». Взоруючи на батька, Мирон тягнеться до праці, мріє освоїти ремесло: «А я, як буду великий, чи також потрафлю таке робити? – Вчися, синку, то потрафиш... От підеш до школи, будеш учитися багато-багато такого, чого я і гадкою не прибагну, то навчишся ще більшої штуки» [14, т.22, с. 38]. Батьків акцент на елітарності освіти, її перевазі над фізичною працею свідчить про розуміння едукації як дороги в життя. Оскільки «розуміння позиції батька – необхідна робота всіх синів, якщо вони хочуть коли-небудь стати чоловіками»[1, с.50], прийняття батьківських настанов щодо навчання можна вважати основою моделі маскулінності Мирона.

Спогади про батька, які Франко викладає в оповіданнях «У кузні» та «Злісний Сидір» мають багато схожих елементів, зокрема з ніжністю і любов'ю згадуються епізоди перебування малого Івася у батьковій кузні, детально описано тамтешню атмосферу. Окрім «татуня» важливе місце у спогадах автора посідають й інші чоловічі персонажі, що не випадково. Адже «для того щоб хлопчик став зрілим чоловіком, життєво необхідною є присутність інших дорослих чоловіків. Ті розповіді, які він чує, те життя, яке він спостерігає, зливаються воєдино, утворюють в підсвідомості модель того, яким він повинен стати» [15]. Особливо виразною поряд з ідеалізованою батьковою фігурою є постать кремезного чоловіка на ім'я Сидір, якого хлопчина спочатку боявся. Прете перше візуальне враження «злісного» велета швидко розвіялось тоді, коли цей велет заговорив, бо в голосі його звучали «доброта й щирість». Ще одним чоловіком, чи радше парубком, який з'являється на сторінках «Злісного Сидора» є «щирий і простодушний, мов дитина» сусідський хлопець Микола. Хоча він був старший від Івася та його товаришів, ніколи не соромився їх та не відмовляв у якійсь забаві. Цих трьох чоловіків, які зринають у дитячих спогадах Франка – батька, Сидора й Миколу об'єднує те, що вони були нетиповими сільськими «хлопами». Тобто не «прибитими й приглушеними відмолоду», а щирими, талановитими, веселої вдачі. Видається, що такими хотів бачити українських селян Франко і, називаючи себе селянським сином, мав на увазі саме таких селян.

Приділяючи значне місце у своїх спогадах домівці й батькам, Франко не обминав увагою й шкільні роки. Шкільне середовище за своєю соціальною структурою є різнорідним, оскільки, на відміну від домашнього, чи вуличного, складається як з дорослих, так і з дітей. Тому саме шкільне виховання сприяє найшвидшому засвоєнню суспільних стереотипів та норм поведінки. Дія оповідання «Отець-гуморист» відбувається у третьому класі школи отців василіян в Дрогобичі, в якому учні зіткнулись з жорстокою та деспотичною особою, яка отримала цілковиту владу над ними. «Я тут господар класу!» [14, т. 21, с. 291] – зауважив на першому ж уроці вчитель Софрон Телесницький. Впродовж усього «господарювання» третьокласники зіткнулися з численними образами, а дехто – із жорстоким побиттям. Перебування у постійному страху та щоденні покарання розвинули у дітях жорстокість. Як зауважує оповідач, «хлоп'ячі веселощі зeszли», натомість забави перетворювались у бійки. Про себе ж наратор зазначає, що увесь негатив і ту агресію, яка накопичувалась у його душі, він зривав, б'ючи прутом землю і все, що на ній росло. Психологічна травма, з якою росли ці діти, могла вплинути на формування у них не лише комплексів, але й маніакальних нахилів. До того ж, своїми «жертвами» Телесницький вибирав переважно слабких та худорлявих хлопців, які під час кари плакали та кричали, не маючи сил терпіти біль. Натомість старші віком та сильніші виступали його помічниками під час покарань. А б'ючи, вчитель ще й підсміювався з тих, хто не міг мовчки лежати під різками. Таким чином у свідомості дітей формувалася низка стереотипів: про «слабаків», про дурнів, про вищість фізичної сили над інтелектом.

Процес виховання у школі соціальної, расової та фізичної нерівності Франко демонструє і в оповіданні «Schцnschrieben», у якому Мирон, син хлопського сина, зазнає не лише фізичної травми, а й психологічної, оскільки вже змалечку зіштовхується з усвідомленням власної соціальної нижчості: «якого біса тим хлопам пхатися сюди [до школи – *К. Ш.*!]» [14, т. 15, с. 90]. Як зазначає автор, така вчителєва поведінка у свідомості дитини стала «першим зерном обурення», яке спонукало Мирона рости із погордою до всякого приниження, а отже сформувала у ньому антипатію до агресії та жорстокості, а також поривання до

встановлення соціальної справедливості та рівності. Чоловічі персонажі саме із такими маскулініними рисами є протагоністами «великої» прози Франка (Євген Рафалович, Андрій Тамера, Калиновичі).

Модель виховання Бориса Граба з однойменного оповідання Франка можна вважати не так шкільною, як особистісною. Адже шкільна освіта не розвивала природних талантів хлопця, вчителі сприймали здібного учня лише як «головну оздобу закладу». Натомість учитель Міхонський звернув увагу не лише на добру пам'ять Бориса, але й на його здатність самотійно мислити. Побачивши в особі Граба багато потенціалу й усвідомивши, що без вмілого спрямування він може втратитись, учитель узявся за шліфування цього «самородка» й зробив з нього «унікума» – завжди чесного, порядного, працьовитого й до «хлоп'ячих гріхів» байдужого Епамінонда. Завдяки «комплексному вихованню» Борис розвивався не лише інтелектуально, але й морально та фізично. Вчитель своєю наполегливістю і терпінням вплинув на формування із «дикого і неохайного» хлопчика чоловіка, у якому «одвертість і правдивість характеру» поєднувались з інтелектом та високою моральністю.

Варто зауважити також, що соціалізація та формування ґендеру у дитячих персонажів Франка відбувається за відсутності персонажів-дівчат. Беручи до уваги організацію тодішньої освітньої системи, не викликає подиву їхня відсутність, адже класи були одностатевими. Однак і дорослі жінки, такі як матір, Кошицька, Войцехова, баба Василюха не викликають стільки сентиментальних спогадів та прив'язаності як батько та інші чоловічі персонажі. Та й їхній авторитетний вплив на хлопців-персонажів помітно менший. Таке явище з психологічної точки зору легко пояснити явищем переходу, під час якого у віці 5-8 років «пріоритети ідентифікації зміщуються від матері до батька. Цей вибір син робить несвідомо. Внутрішній імпульс чоловічої програми розвитку виштовхує його з материнського гнізда на небезпечний місток у світ батька. До дев'ятирічного віку син серйозно ставить авторитет матері під сумнів» [15]. Через те, що Франко втратив обох батьків у ранньому віці, у своїх творах він відтворив їхні образи саме такими, якими вони були для нього в період раннього дитинства – батька авторитетним й всерозуміючим, а матір – дбайливою, але не здатною проникнути у його світ.

Висновки і перспективи. Таким чином, формування маскуліної ідентичності у «дитячих творах» Франка відбувається переважно у товаристві чоловіків, які є прикладами для наслідування, або винуватцями психологічних травм. Перебуваючи в тому чи тому середовищі, діти проходили крізь його вплив та засвоювали ті стереотипи та норми поведінки, які у ньому побутували. Дорослішання маленьких персонажів Франка відбувалося за різних обставин, як благополучних, так і непридатних для перебування (злодійські, ремісницькі, шкільні середовища, село та місто, в'язниця й вулиця). Як слушно зауважує дослідниця Т. Равчина, «І. Франко показав, що дорослі переважно підганяють розвиток дитини до чітко визначених стандартів, зразків поведінки без урахування своєрідності її психіки, потреб, набутого досвіду... нав'язування педагогами й батьками стереотипів поведінки, що відповідають їхнім очікуванням, сприяє формуванню у дитини почуття страху, неприязного або негативного ставлення до дорослих» [12, с. 959]. Тому у творах Франка так багато злочинних типів та вуличних дітей. Однак пріоритетною маскуліною рисою, яка пов'язує більшість цих персонажів, все ж є жага до знань, адже усі вони – не пересічні діти, а талановиті, з неабиякою пам'яттю та інтелектом. Хоча й таланти кожного з них по-

різному реалізуються, залежно від тієї соціальної мікро- та макросистеми, у якій вони набувають власної маскулінності.

Список використаних джерел

1. Биддалф С. Воспитать мужчину... Как? [Текст] / Стив Биддалф. – М.: Риполклассик, 2007. – 240 с.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання [Текст] / Григорій Ващенко. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
3. Горностай П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації [Текст] / П. П. Горностай // Гендерні студії: освітні перспективи. – К.: Фоліант, 2003. – С. 5-21. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://gorn.kiev.ua/publ21.htm>
4. Грицак Я. Й. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856 –1886) [Текст] / Ярослав Грицак. – К.: Критика, 2006. – 632 с.
5. Демида К. Формування соціально-психологічних особливостей людини під впливом зовнішнього середовища села та міста [Текст] / Демида К.Є. // Актуальні проблеми психології. – Т. 1. – Вип.27, 2010. – С. 128-131.
6. Капленко О. М. Типологія дитячих персонажів в оповіданнях Івана Франка [Текст] / Капленко О. М. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
7. Кон И. Мальчик – отец мужчины [Текст] / Игорь Кон. – М.: Время, 2009. – 396 с.
8. Кон И. Мужчина в меняющемся мире [Текст] / Игорь Кон. – М. : Время, 2009. – 496 с.
9. Літвінова О. В., Фокіна І. Д. Проблема формування гендерної ідентичності особистості [Текст] / Літвінова О. В., Фокіна І. Д. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tippp/2010_1/litvinova_fokina.pdf
10. Лушпай Л. Поняття маскулінності в дослідженнях британських вчених: педагогічний аспект [Текст] / Л. Лушпай. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://kulturolog.org.ua/publications/-p-article/345-2011-02-25-17-14-54.html>
11. Москаленко В. Соціальна психологія [Текст] / В. В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
12. Равчина Т. Ідеї навчання і виховання у творчій спадщині Івана Франка [Текст] / Т. Равчина. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t02/109Tetyana_Ravchyna.pdf
13. Фільц О., Борщевська А., Євченко Ю., Кирилюк С. Стосунки «батько – син» та їх вплив на формування «мужності» [Текст] / Олександр Орестович Фільц, Анжела Вікторівна Борщевська, Юрій Олександрович Євченко, Сергій Сергійович Кирилюк // Психологічне консультування і терапія. - №1-2, 2014. – С. 172-181.
14. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. [Текст] / Іван Франко. – К., 1976–1986.
15. Elium D., Elium J. Raising a Son: Parents and the Making of a Healthy Man / Don Elium, Jeanne Elium. – Published by Celestial Arts, 2004. – 344 p.

References

1. Biddalf, S. (2007) Vospitat' muzhchinu... Kak? [Manhood]. Moskva: Ripolklassik, 240.
2. Vashchenko, H. (1997) Zahalni metody navchannia: pidruchnyk dlia pedahohiv [General teaching methods]. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 441.

3. Hornostai, P. (2003) Hendernyi rozvytok ta henderna identychnist osobystosti, osoblyvosti cholovichoï ta zhinochoï sotsializatsii [The gender development and gender identity of male and female socialization individual features]. Henderni studii: osvichni perspektyvy. Kyiv: Foliant, 5-21.
4. Hrytsak, Ya. Y. (2006) Prorok u svoïi vitshyznï. Franko ta yoho spilnota (1856 – 1886) [A Prophet in His Country. Franko and the Community (1856 –1886)]. Kyiv: Krytyka, 632.
5. Demyda, K. (2010) Formuvannia sotsialno-psykholohichnykh osoblyvostei liudyny pid vplyvom zovnishnoho seredovyscha sela ta mista [Formation of social and psychological features of a person under the influence of the villages and towns environment]. Aktualni problemy psykholohii, V. 1, 27, 128-131.
6. Kaplenko, O. M. Typolohiia dytiachykh personazhiv v opovidanniakh Ivana Franka [Typology of children's characters in the short stories by Ivan Franko: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
7. Kon I. (2009) Mal'chik – otets muzhchiny [Boy - men's father]. Moskva: Vremya, 396.
8. Kon I. (2009) Muzhchina v menyayushchemsya mire [A man in a changing world]. Moskva: Vremya, 496.
9. Litvinova, O. V., Fokina, I. D. Problema formuvannia hendernoï identychnosti osobystosti [The problem of the gender identity of personality formation]: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tipp/2010_1/litvinova_fokina.pdf
10. Lushpai, L. Poniattia maskulinnosti v doslidzhenniakh brytanskykh vchenykh: pedahohichni aspekt [The concept of masculinity in studies by British scientists: the pedagogical aspect: <http://kulturolog.org.ua/publications/-p-article/345-2011-02-25-17-14-54.html>
11. Moskalenko, V. (2008) Sotsialna psykholohiia [Social psychology]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury, 688.
12. Ravchyna, T. Ideï navchannia i vykhovannia u tvorchii spadshchyni Ivana Franka [Ideas of teaching and education in the creative works of Ivan Franko]: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t02/109Tetyana_Ravchyna.pdf
13. Filts, O., Borshchevska, A., Yevchenko, Yu., Kyryliuk, S. (2014) Stosunky «batko – syn» ta yikh vplyv na formuvannia «muzhnosti» [The relations «father – son» and their influence on the «manliness» formation]. Psykholohichne konsultuvannia i terapiia, 1-2, 172-181.
14. Franko, I. (1976–1986) Zibrannia tvoriv: u 50 t. [Collected works in 50 V.]. Kyiv.
15. Elium D., Elium J. (2004) Raising a Son: Parents and the Making of a Healthy Man. Published by Celestial Arts, 344.

МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ МАСКУЛИННОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ИВАНА ФРАНКО О ДЕТЯХ

К. М. Шмега

***Аннотация.** В статье проанализирована проза Ивана Франко о детях и установлено ее гендерные особенности. Особое внимание сосредоточено на специфике понятий «идентичность» и «маскулинная идентичность» в их связи с социальной средой. На примере мальчиков-персонажей произведений Франко проиллюстрировано влияние среды на обретение черт маскулинности. Установлены закономерности поведения детских персонажей в селе и в городе, на улице и в семье, в школе. Исследовано специфику «мальчишеских групп» и мастерство Франко в изображении их внутренней структуры. Обращено*

внимание на мужские образы отца и наставника. Исследовано воспитательное влияние учителя и роль школы на становление личности юноши. На основе анализа и сравнения детских образов в различных произведениях Франко удалось установить, что доминирующим в них является именно маскулинная модель поведения, а приоритетными признаками, которые формируют их маскулинность является активная жизненная позиция и тяга к знаниям.

Ключевые слова: мальчики-персонажи, маскулинность, идентичность, социальная система, проза Ивана Франко

MODELS OF MASCULINE IDENTITY FORMATION IN THE IVAN FRANKO'S WORKS ABOUT CHILDREN

K. M. Shmeha

Abstract.Introduction. Prose works by Ivan Franko is a literature of different genres and styles for adults and children. The theme of boys-characters growing and their gender identity formation is present in both «adult» and «children» works of the author, because the world of childhood is represented in them, in most cases, in the light of boy's consciousness.

The article aims to analyze prose by Ivan Franko about boys and establish the specific of their masculine identity formation models in a heterogeneous environment.

Results. Masculinity as one of the social gender roles is forming in children of both sexes, but is more common among boys. Children, which have masculine model of behavior appreciate the authority of strength and independence of behavior, focused on high individual achieving, deny women's companys. The leadership role is imported for them as well as acceptance of their own right. Boys-characters by Ivan Franko have masculine model as dominant, except for a few characters who tend to femininity. Franko portrays growing of boys and forming their identity in these social systems:

1. The village and town as specific forms of space and life.
2. Street as boyhood laws "codifier".
3. House as a microcosm.
4. School as an extended social circle.

Because Ivan Franko had lost both parents at an early age, in his works he reproduced their images exactly as they were to him during childhood. The image of father is respected and all-knowing and the image of mother is caring, but not able to enter into his world. Formation of masculine identity in a «children's works» by Franko achieves preferably in the company of men, which are examples to follow or perpetrators of psychological traumas. Being in some kind of environment, children held its influence and assimilate those stereotypes and norms of behavior that are functioning in them. Franko's children characters was under different circumstances during their growing – conductive and inauspicious (thieves, handicraft, school environment, village and city, street and prison). The dominant masculine feature, that links most of these characters is a thirst for knowledge, because all of them are not ordinary children, but gifted with a remarkable memory and intelligence. Notwithstanding the talents of each one implemented differently, depending on the social micro and macro system in which they acquire their own masculinity.

Keywords: boy's characters, masculinity, identity, social system, the prose by Ivan Franko